

kratic uporabljene literature (ta je citirana v opombah) in izčrpnaj si povzetek v nemškem jeziku. Če se povrnemo na vsebino knjige, kratki začetni besedi sledi uvod, kjer avtorica spregovori o okoliščinah odkritja iz leta 1854 in o grobišču samem, karje mogoče izluščiti iz A. von Franckovega prvega poročila istega leta in nato iz E. von Sackenove študije iz leta 1873. Sledi obdelava ohranjenega arheološkega gradiva po uveljavljeni tipološki shemi, od keramike, nožev, kresil, obroča, puščic, litega okova v predrti tehniki, bronastega peterostranega graviranega okova in trakastega predrtega okova (obe najdbi sta zaradi svojega značilnega kombiniranja živalske in rastlinske motivike najlepši najdbi iz Köttlacha in pomenita v prvem primeru zahodno in v drugem vzhodno provenienco poznega 8. st.) do nakita, keramičnih vreten in drugih uporabnih predmetov. Seveda je poleg lončenine, ki je okrašena z značilno valovnico na trebuhu in znamenji na spodnji strani dna (grški križ, svastika, deteljasti trilist, križ v kombinaciji s kvadratom in središčnim krožcem), vsa pozornost namenjena prav nakitu: emajliranim in graviranim karantanskim okroglim (enaje celo pravokotna) fibulam ali zaponkam za obleko, luničastim uhanom (z graviranimi in zigosanimi geometričnimi in rastlinskimi motivi ter emajliranimi v tehniki jamičastega emajla v rastlinski in živalski motiviki), grozdastim uhanom, obsenčnim obročkom (tistim s stožčastima zaključkoma in onim z zapenjalno kljukico o obliki črke S), ovratnicam ali torkvesom, kovinskim priveskom ogrlic, prstanom in zapestnici. Posebna pozornost je namenjena prav vzhodnjaškemu okrasnemu okovu v predrti tehniki z živalsko in rastlinsko motiviko ter deltoidnemu okovu s podobno ornamentiko, vendar krašenemu tokrat z vrezanim motivom in z ozadjem iz vtolčenih krožcev, kar indicira zahodnjaško maniro. Ne da bi se spuščali v problematiko sicer maloštevilnega, vendar zelo dobro prepoznavnega drobnega gradiva, ki ga avtorica zelo dobro obvlada in dokumentira njegovo provenienco s številnimi, tudi kronološkimi vzporednicami, se naj v sklepnem poglavju pomudim ob njeni ugotovitvi, da grobišče Köttlach vsebuje pravzaprav tri razvojne stopnje (fazo nosilcev mlajšega horizonta avaroslovanskega kroga in začetkov kulture, ki se oblikuje po njem; fazo nosilcev kulture emajliranih predmetov, morda skupaj z elementi skupine, ki se oblikuje na območju sz Podonavja, ali pod njenim vplivom; fazo, ki jo oblikujejo nosilci s prvimi belobrdskimi kulture). Po avtorici torej ni več umestna raba pojma *Köttlacher Kultur* oziroma delitve slednjega na stopnji *Köttlach I* in *Köttlach II* (karje pred četrto stoletje nesrečno izpeljal J. Giesler), ampak gre vsaj pri drugi stopnji grobišča za pripadnost karantanskemu kulturnemu krogu oziroma njegovi mlajši skupini, prej P. Korošec imenovani kot ketlaška kulturna skupina. V zaključni besedi se potem še enkrat ponovijo nekatere misli iz prejšnjega sklepnega poglavja, vendarje zdaj glavno razmišljanje na kratko namenjeno kronološkim

in etničnim vprašanjem: znamenita pasna garnitura pripada 8. st., času avarske države, vendarje etnično določanje nosilca vprašljivo; Köttlach doživi največji kulturni razvoj v času mlajše stopnje karantanskega kulturnega kroga od začetka 9. st. naprej, s poudarkom na ženskem nakitu; belobrdski kulturni vplivi so v zvezi s prodorom madžarskih naseljencev v Panonijo in z njim povezano izselitvijo dotedanjih prebivalcev na območje Köttlacha; trajanje ketlaške naselbine sega od avaroslovanskega časa do sredine 11. st. Naj na koncu še enkrat poudarim, da je P. Korošec pokazala dober in koristen zgled, kako obdelovati stare, če že ne kar arhivalične zgodnesrednjeveške arheološke najdbe, saj se jih da ob široki in poglobljeni interpretaciji zlahka primerjati z izsledki modernih izkopavanj in odkritij. Ker še vedno ne premoremo dokončne objave vsega zgodnesrednjeveškega gradiva v naši državi (zlasti je škoda, da še ni objavljeno kompletno gradivo Bleda - Pristave oziroma prav karantansko-karniolskega dela grobišča) oziroma v prostoru, ki ga je v zgodnjem srednjem veku obvladovala Karantanija in njena južna sosedka Karniola (in da ne omenjamo problemov v zvezi z resničnim statusom in naselitvijo notranje Istre), je dela za zagrete in predvsem marljive raziskovalce dovolj. Novega znanstvenega dosežka bi morala biti slovenska arheologija tudi zato več kot vesela!

Davorin Vuga

Giovanni Levi: NEMATERIALNA DEDIŠČINA.

Življenjska pot piemontskega eksorcista iz 17. stoletja. Zbirka: *Studia Humanitatis*, Založba ŠKUC, Znanstveni inštitut Filozofske fakultete, Ljubljana 1995, 233 strani

V skorajda katerikoli zgodovinski studiji izpred petdesetih let bi težko zasledili podatek, kot je tale, da je Giovan Domenico Perrone v svojo oporoko 23. decembra, leta 1686 dal zapisati, da zapustil Marii, "svoji ljubljeni soprogi", pol emine riža in pol emine fižola (tj. po 9 kg), "da si bo skuhala minestro". Prav tako nemogoče bi bilo pričakovati, da bo kateri izmed italijanskih zgodovinarjev Crocejeve šole v svoji knjigi navajal pričevanje Anne Marie Bruero iz vasice Scallenghe, v katerem to samsko dekle osemindvajsetih let razlaga svojo izkušnjo z izganjalcem duhov iz bližnje Santene. Za zgodovino, kakršno je pred enajstimi leti, ko je pričujoča knjiga izšla, pisal Giovanni Levi, tovrstne navedbe niso nič nenavadnega. Mali človek, ki ga je tradicionalna globalna zgodovina, kakršni je pred vojno v italijanskem prostoru začrtal smernice Benedetto Croce, povsem zanemarjala, serialna zgodovina pa upoštevala zgolj kot številko, je pri njem znova dobil ime in postal dejavni soustvarjalec zgodovine - ne le kot

del kolektiva, ampak tudi kot posameznik. Kot je v spremni besedi zapisala Marta Verginella, se je tak mikrozdgodovinski prijem v italijanskem zgodovinopisju začel jasneje zarisovati po letu 1980, po obdobju nekritičnega, mehanskega prevzemanja analovskih paradig, ki se je kot posledica razočaranja nad velikimi zgodovinskimi sintezami prišlo v sedemdesetih letih.

Duhovnik-ekorcist Giovan Battista Chiesa, naslovni junak Levijeve knjige, je tako povsem vsakdanji človek svojega časa, Santena pa majhna, nepomembna vasica v pokrajini Piemont na severu Italije. Levi nam ga najprej predstavi kot duhovnika, ki se ukvarja z izganjanjem duhov, zaradi česar pride v konflikt s cerkvenimi oblastmi, ki mu njegovo dejavnost prepovejo in ga odstavijo z mesta župnika vikarja v Santeni. Množice mu predano sledijo, čeprav njegove ozdravitve še zdaleč niso vedno in povsod uspešne - motivi za zaupanje, ki si ga pridobi med prebivalci Piemonta, so drugje; razkrivajo se, ko Levi postopoma vpleta duhovnikovo zgodbo v kontekst, v družbeno stvarnost drobca piemontskega podeželja konec 17. stoletja.

Njegov oče, Giulio Cesare Chiesa, je bil sodnik in notar v Santeni; skozi njegovo zgodbo nam Levi prikaže mehanizme oblasti in družbene integracije, krhki red horizontalnih odnosov med skupinami in vertikalnih med stanovi, ki se je nenehno drobil in znova vzpostavljaj; tudi v močno hierarhizirani družbi, kakršna je po tradicionalnih interpretacijah bila fevdalna, je obstajal prostor, odprt za podjetneže, ki so z inovacijami znali premagati meje med stanovi. In takšen podjetnež je bil Giulio Cesare Chiesa; v obdobju splošne krize fevdalizma ter oblikovanja absolutistične države in njenih institucij je znal spretno izkoristiti neskladnosti med sistemi pravil in sankcij oziroma med sistemi vrednot in norm na različnih ravneh družbe. Njegova moč v nasprotju s povprečnim veljakom starega režima ni bila v zemlji, temveč v ugledu, v mreži razmerij, ki si jih je ustvaril v obdobju svojega življenja. To dediščino, konkretno, a nematerialno in za nameček še nestabilno, je zapustil sinu Giovan Battistu Chiesu, ki jo je sprva zapravil z izkoriščanjem svojega položaja duhovnika. Toda to se je zgodilo v času, ko so Piemont pestile slabe letine in vojaški napadi, zaradi česar je postal položaj oblasti negotov, saj so si družbene skupine iskale novih opor, ki bi jim zagotovile varnost. In v tem obdobju splošne negotovosti jim je Giovan Battista Chiesa ponudil rešitev, gotovost: "... večino bitij obsedajo Demoni ... in med desetimi tisoči bitij je več kot devet tisoč obsedenih". Namesto zapletenih razlag o boleznih, lakoti, vsesplošnem slabem počutju kot posledici vojne, politične krize, slabe letine in še česa je ponudil preprosto formulo: za vse so krivi Demoni. Taka percepcija vzrokov bolezni je poenostavila postopek zdravljenja in vrnila ljudem občutek varnosti, ki so ga najbolj potrebovali, Giovan Battistu pa vrnila ugled.

Podobno kot umesti duhovnikovo zgodbo v zgo-

dovino družine Chiesa, jo Levi postavi tudi v kontekst meddružinskih odnosov in strategij ter v kontekst trga zemlje. In tudi na teh dveh področjih odkriva isti princip iskanja varnosti, gotovosti, potrebo po nadzoru naravnega in družbenega okolja.

Šele ko zgodbo piemontskega ekorcista ugledamo v takem širokem kontekstu družbene stvarnosti, se nam razkrije teža mreže navidez drobnih dogodkov, ki bi jih Braudel odpravil kot nepomemben del hitropremikajoče se zgodovine, tistih "penastih grebenov, ki jih tokovi zgodovine nosijo na svojih močnih hrbtih", in v katere moramo sumničiti. Levi v svoji knjigi pokaže, koliko pomembnega dogajanja je mogoče zaznati takrat, ko se na videz nič ne godi. Vsakdanje politične, ekonomske in družinske strategije drobca kmečkega sveta po analogiji odpirajo širša teoretična vprašanja in v temeljih zamajajo nekatere hipoteze, ki se zdijo "z vidika večnosti" ali z vidika globalnih zgodovinskih interpretacij skoraj neizpodbitne. Kmečka družba starega režima ni bila toga, nepremična gmota, ki so jo po svojem okusu gnetle zunanje sile; posamezne lokalne skupnosti so se dejavno odzivala na razvoj trga in centralizirane države ter usmerjale oblikovanje novega gospodarskega in političnega sistema. Spodbude torej niso prihajale le od zunaj, temveč tudi od znotraj, tudi od tistih kmetov, ki so dolgo veljali (in še veljajo) zgolj za zagovornike tradicije, za zaviralni moment razvoja ali "napredka". Centralna oblast ni mogla uveljaviti uniformnega sistema, ker so bile lokalne situacije, na katere ga je aplicirala, preveč različne. Tako je bila tudi Savojska država, kakršna se je oblikovala ob prehodu iz 17. v 18. stoletje, preplet centralizacije in lokalnih strategij, v katerih so igrali nemajhno vlogo krajevni veljaki kot posredniki med periferijo in centrom - veljaki, kakršen je bil Giulio Cesare Chiesa. Gosta in neenotna mreža političnih strategij in manipulacij pod ravnijo političnega vrha je še kako vplivala na proces centralizacije. Italijanski zgodovinar torej predpostavlja neko specifično racionalnost kmečkega sveta, ki pa se ne uveljavlja v obliki odkritega upora proti širši skupnosti. Zgodovina, ki jo piše Levi, ni zgodovina prelomnih dogodkov, velikih inovacij, globokih kriz, temveč zgodovina vsakdanjega življenja, družinskih odnosov, tržnih pravil, psiholoških reakcij članov lokalne skupnosti. Je zgodovina majhnih, a ne nepomembnih odločitev, ki nastajajo v prostoru med svobodo in prisilo. Seveda bi bilo neumno obrniti način pisanja zgodovine na glavo in v vlogo nosilca sprememb namesto kralja postaviti kmeta; racionalnost malega človeka je omejena in mora biti selektivna, vendar obstaja - mali človek ni zgolj marioneta oblasti.

Predstava o kmečki družbi starega režima kot konzervativnem svetu ni edina, ki jo Levi razbija v svoji *Nematerialni dediščini*. Ob soočenju s specifično stvarnostjo se mamejo tudi splošne predstave o kmečki družbi kot navznoter homogeni in ideološko uniformni tvorbi,

evolucionistične razlage zgodovine družine, ekonomistične teze o odvisnosti družbene strukture od ekonomije, predstave o ekonomskem in racionalnem človeku, ki se izogiblje inovacijam. Zamajejo se mnogi modeli, ki so jih izdelali zgodovinarji in antropologi in za katere so uporabljali definicije, ki so skušale pisano paleto dogodkov stlačiti pod en sam zakon.

Preverjanje konkretnega funkcioniranja splošnih zakonov v specifični stvarnosti, med vsakdanjimi ljudmi v majhnih vaseh, zahteva veliko inovativnosti pri zbiranju in interpretiranju podatkov. Levi je prebrskal nepregledne kupe povsem vsakdanjih, suhoparnih dokumentov: pogodb, župnijskih listov, oporok, katastrskih zapisov in podobnih papirjev in s potrebno mero imaginacije rekonstruiral zgodbe posameznikov in družin. Zgodba piemontskega eksorcista je le ena izmed mnogih in svoj prikaz kmečke družbe starega režima kot žive, utripajoče mreže posameznikov bi lahko začel s katerokoli izmed njih. Prav vsaka mora biti namreč umeščena v kontekst vseh ostalih, da dobi svoj polni pomen; izrezovanje posamezne zgodbe iz te mreže bi namreč imelo za posledico podobo posamezne skupine, družine, človeka kot povsem pasivne žrtve zunanjih vzvodov narave in družbe. Kmet iz piemontskega podeželja išče varnost, se poskuša dejavno zavarovati pred naravo in družbo s pomočjo različnih strategij in norm, sistemov povezav med družinami, s katerimi se izogne negotovosti, ki jo prinaša izolirana jedrna družina in nihanje poljedelskega cikla. Hkrati te norme in strategije niso toge, temveč nasprotno; Levi dokazuje, da so dvoumne, elastične, take, ki omogočajo nenehno prilagajanje. Odnosi med individui in normami, med odločitvijo in akcijo tako niso nujno mehanični - vse to so poenostavitve stvarnosti, pravi Levi. "V zgodbi, ki jo tu pripovedujem, so interpretativne kategorije druge: dvoumnost pravil, nujnost sprejemati zavestne odločitve v negotovih razmerah, omejena količina informacij, ki pa vendarle omogoča akcijo, psihološka težnja k poenostavljanju kavzalnih mehanizmov, ki naj bi bili relevantni pri določanju vedenj, in slednjič zavestna uporaba neskladnosti med sistemi pravil in sankcij."

Med prvim izidom pričujočega Levijevega dela in prvim prevodom v slovenščino je minilo celo desetletje in v tem času, kot poudarja tudi sam avtor v predgovoru k prvi izdaji svojega dela v slovenščini, so se stvari v svetu in tudi vprašanja zgodovinarjev zelo spremenili. "... Kritika preveč generičnih in mehaničnih klasifikacij ... je bila temelj mikrozgodovinskih raziskav. Danes smo se na neki način znašli v drugi skrajnosti: svet, v katerem živimo, zaznamuje socialna in politična razdrobljenost". Levijeva *Nematerialna dediščina* je bila morda odgovor na specifične potrebe sveta izpred desetih let, na mikroravni pa verjetno tudi italijanskega zgodovinarja in avtorja samega v prvi polovici osemdesetih let. Današnji svet pa morda spet potrebuje določeno mero splošnih konceptov in klasifikacij, injekcijo (pre-

vidnih) poenostavitev - kakor so poenostavitve in monokavzalno razlago svojih tegob v negotovem obdobju na koncu 17. stoletja potrebovali piemontski kmetje v Levijevi knjigi.

Sabina Mihelj

Michael Baxandall: Slikarstvo in izkušnja v Italiji XV. stoletja. Začetnica iz socialne zgodovine slikovnega stila. Inštitut za humanistične vede, Studia humanitatis, Ljubljana 1996, 236 strani

Letos (1996) je v desetem letniku Studia humanitatis izšla knjiga Michaela Baxandalla Slikarstvo in izkušnja v Italiji XV. stoletja v prevodu umetnostnega zgodovinarja in likovnega kritika iz Ljubljane, Igorja Zabela, ki je napisal tudi spremno besedo. Nekoliko zagoneten naslov dela nosi v podnaslovu Začetnica iz socialne zgodovine slikovnega stila prizvok veličine in obenem skromnosti pionirskega oranja ledine, začetnega dela, ki ugotavlja in razlaga nove postavke in je pričakovati, da v enem poskusu ni in ne more biti opravljeno. Čeprav pride, glede na raziskovano temo, aplikativnost v poštev pri različnih strokah, ki se dopolnjujejo z umetnostno zgodovino, je knjiga spričo več dejstev dragocen prispevek k (še precej) prazno zevajoči zakladnici slovenskih prevodov starejših del prav iste stroke. Knjiga namreč nikakor ni novo delo, saj je v izvorniku izšla že l. 1972 in ponatisu l. 1988. Da pa s prevodi ne hitijo niti tisti, ki jih ta vprašanja neposredno zadevajo, kaže dejstvo, da je bila knjiga o italijanskem *quattrocentu* iz angleščine v izvorniku v italijanščino prevedena šele po nekaj letih (1978 razširjen prevod v italijanščino).

Michael Baxandall, sicer predavatelj umetnostne zgodovine na Kalifornijski univerzi v Berkeleyu, avtor več objavljenih strokovnih del in razprav, nam že v predgovoru razmeroma jasno razkrije namen svojega pisanja. Iz slikovnega stila je mogoče ali pa ne razbirati, proučevati prvine socialne zgodovine, iz katerih stil izhaja. Baxandall se konkretno ukvarja s socialno zgodovino renesančnega stila v slikarstvu, vzame jo tako rekoč za vzorec, podlago, model, na katerem razčleni in pojasnjuje (ne)obstoje pogojenosti slikovnega stila s socialnimi parametri. Ugotovljena shema je približno naslednja: socialna dejstva vplivajo na vizualno usposobljenost, vizualne navade ali preprosto na vizualizacijo, ta pa na slikovni stil. Zdi se, da ima v shemi osrednji pomen prav vizualizacija, ki vključuje odnose med naročnikom (mecenom), slikarjem in gledalcem, opazovalcem slike (ki ni nujno tretja oseba). V vizualnih navadah so berljiva socialna dejstva. Obenem se vizualne navade odražajo v slikarjevem stilu. Elementi sheme so ključni nosilci poglavij knjige: Poslovne razmere, Oko